

A magyar határőrizeti és határvédelmi szervek jelentései a csehszlovákiai magyarság kitelepítéséről 1946–1947

A csehszlovákiai magyarság helyzete a második világháború után

A második világháború után kialakult nemzetközi rend több szempontból is új helyzetet teremtett, a Szovjetunió nemcsak győztesen került ki az összecsapásból, hanem egyúttal vezető világpolitikai tényezővé is vált. Európában a korábbi századok egyensúlypolitikája érvénytelenné vált, a másik szuperhatalom, az Egyesült Államok nélkül nem is volt folytatható. A Szovjetunióval határos országok kénytelenek voltak elfogadni azt a tényt, hogy a két meghatározó nagyhatalom vetélkedése során, vagyis a hidegháborúnak nevezett viszonyok között, szovjet protektorátus alá kerülnek. A Vörös Hadsereg jelenléte döntő segítséget jelentett a kommunisták hatalmi ambícióihoz.¹

Magyarország második világháború utáni sorsára meghatározó befolyást gyakorolt a körülmény, hogy hazánk a vesztes oldalon fejezte be a háborút, és az ország a szovjet érdekszféra részévé vált. A háború alatt és után keletkezett nemzetközi megállapodások közvetlen beavatkozási lehetőséget biztosítottak a Szovjetunió számára a magyar belpolitikai események befolyásolására. A szovjet katonai megszállás, a jóvátételi terhek, a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet dominanciája és a szovjet állambiztonsági szervek jelenléte olyan tényezők voltak, amelyek hosszú évtizedekre meghatározták a magyar társadalom fejlődését.²

Az Edvard Beneš vezette londoni csehszlovák emigráns kormány már a háború alatt is célként fogalmazta meg a háború után újjáalakítandó Csehszlovákia szláv nemzetállammá alakítását és az ország nem szláv lakosságának kitelepítését. Ezt az elképzelést magáévá tette a Klement Gottwald vezette moszkvai csehszlovák kommunista emigráció, majd a hazai szlovák ellenállást képviselő Szlovák Nemzeti Tanács is. Az esetleges újabb határmódosítások megelőzése érdekében a csehszlovák politikai elit az etnikai határok kitolását tartotta kívánatosnak, egészen az államhatárig. A magyar lakosság egyoldalú kitelepítéséhez azonban Csehszlovákia nem kapta meg a nagyhatalmak hozzájárulását sem a háború alatt, sem az azt követő potsdami konferencián, ezért a fő hangsúlyt a lakosságcserére helyezte, de továbbra sem mondott le arról az igényéről, hogy a Szlovákiában maradó magyar lakosságtól egyoldalú kitelepítés útján szabadulhasson meg. Ugyanakkor fenntartotta magának a jogot, hogy a magyar kérdést belső intézkedésekkel oldja meg, ami reszlovakizáció mellett a magyar lakosság országon belüli széttelepítését, vagyis csehországi deportálását jelentette.³

A felvidéki magyar lakosság két hullámban végrehajtott csehországi deportálását többek között a csehországi munkaerőhiánnyal indokolták, ami részben az ottani németek elűzése miatt keletkezett. Az általános munkakötelezettségről szóló 88/1945. sz. elnöki dekrétum 1945. október 1-jén keletkezett, és elvileg nemzetiségi megkülönböztetés nélküli közmunkarendelet volt, amely minden 16 és 55 év közötti férfit és 18 és 45 év közötti nőt érintett, a munka időtartamát pedig egy évben határozta meg, amelyet indokolt esetben hat hónappal meghosszabbíthattak. A rendelkezés megszegőit pénzbüntetéssel, súlyosabb esetben egy évig terjedő börtönnel lehetett sújtani. A deportálást tehát erre az általános munkakötelezettséget előíró rendelkezésre hivatkozva hajtották végre, valódi célja azonban Dél-Szlovákiának a magyaroktól való megtisztítása volt, továbbá Magyarországot rá akarták venni a lakosságcseréről folytatandó tárgyalások megkezdésére, majd az egyezmény létrejötte után rákényszeríteni a művel

megindítására. A magyar lakosság Csehszországba szállítását a Szlovák Telepítési Hivatal végezte, amelynek fő feladata a magyarok kitelepítése és a déli országrész szlovákokkal való betelepítése volt.⁴

A deportálások első hulláma 1945. október 25-én kezdődött, és a Prágában 1945. december 3-án kezdődő csehszlovák–magyar tárgyalások megkezdéséig összesen 9247 magyar nemzetiségű lakost szállítottak Csehszországba és Morvaországba. Nem egészen egy év múlva, 1946. november 15-én a szlovák hatóságok ismét elkezdték a magyar lakosság Csehszországba szállítását, mert a magyar kormány nem járult hozzá a lakosságcsere csehszlovák fél által szorgalmazott 1946. szeptemberi megkezdéséhez.⁵

A Szlovák Telepítési Hivatal 1946. november 4-én kiadott bizalmas irányelvei kimondták, hogy Dél-Szlovákia 23 járásából kitelepíthető minden magyar nemzetiségű személy, akit a 33/1945. számú elnöki alkotmánydekrétum megfosztott a csehszlovák állampolgárságától, és nem tartozott a reszlovakizáltak vagy a Magyarországra áttelepítendőkhöz. A deportálásra kijelöltek felső korhatárát a férfiak esetében 60, a nőknél pedig 55 évben állapították meg, holott az általános munkakötelezettségről rendelkező elnöki dekrétum ennél alacsonyabb korhatárt jelölt ki. A karhatalmi erővel végrehajtott deportálás, hivatalos nevén, munkaerő-toborzás során más területeken is megszegték a 88/1945. számú elnöki dekrétum előírásait, amelyek nem tartalmazták katonai vagy csendőri alakulatok igénybevételét, és nem vonatkoztak közép- és szakiskolai tanulóira, illetve egyetemi vagy főiskolai hallgatókra sem. Nem lehetett volna egész családokat, állapotos nőket, csecsemőket, 15 évnél fiatalabb gyermekeket, továbbá házaspárokat közmunkára kötelezni, és nem adott lehetőséget vagyoneklobzásra sem. Az 1947. február 22-éig tartó második deportálási hullám során hivatalos adatok szerint 41 666 magyar nemzetiségű személyt telepítettek át Cseh- és Morvaországba, és további 2489 fő állítólag önként települt át. Különböző magyar becslések azonban 60 000 és 100 000 fő közé teszik a Csehszországba hurcolt magyarok számát. Túlnyomó többségük 1947 és 1948 folyamán engedély nélkül, 1949-ben pedig engedéllyel visszatért a szülőföldjére, de sok esetben már nem kerülhettek vissza lakóházaikba.⁶

1947. február 10-én Magyarország aláírta a párizsi békeszerződést, amelynek a rendelkezései szeptember 15-én léptek hatályba. Megszűnt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jelenléte, és a volt szövetséges hatalmak nyugati képviselőinek is távozniuk kellett, kivéve a szovjet csapatokat, tekintettel Ausztria négyhatalmi megszállására. Az 1946. február 27-én létrejött csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény végrehajtása 1947. április 12-én kezdődött meg, ennek során 76 616 szlovákiai magyart telepítettek át Magyarországra, és 60 257 magyarországi szlovák települt át Csehszlovákiába.⁷

A magyar határőrség a csehszlovákiai magyarság deportálása idején

A fenti eseményeket közelről látták és dokumentálták a magyar határőrizeti szervek. A Magyarország és a szövetséges nagyhatalmak között 1945. január 20-án Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezménynek a későbbi határőrizet szempontjából legfontosabb rendelkezése az volt, hogy Magyarországnak vissza kellett vonulnia az 1937. december 31-én érvényes határai mögé, ami egyébként a későbbi békeszerződés rendelkezéseit is előrevetítette bizonyos szempontból. Magyarország erősen korlátozott állami szuverenitással rendelkezett, a magyar kötelezettségek teljesítését a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellenőrizte. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány Honvédelmi Minisztériumának 1945. február 23-i intézkedésével kezdődött meg a háború előtti határokon a határszolgálat ellátása.⁸ Az új határőrség a honvédelmi miniszter 20.183/Eln. I-1945. sz. rendelete alapján jött létre, mivel a minisztérium által készített határőrizeti tervezetet a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselői is jóváhagyták 1945.

május 14-én, ezért a korszakban ezt a napot tekintették a határőrség „születésnapjának”.⁹

Visszaállították a háború előtti katonai szervezetet: az országot hét katonai kerületre osztották, és a katonai kerületek alárendeltségébe határ vadász portyázó századokat szerveztek, amelyek többnyire egy megye határszakaszát őrizték. A határőrizetre igénybe vehető katonák létszámát ötezer főben határozták meg. A fokozatosan meginduló határforgalom ellenőrzését viszont a határrendészeti kapitányságok látták el, amelyek a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartoztak. A zöldhatár őrzését tehát katonák látták el, a határátkelőhelyek forgalmát pedig a határrendőrség ellenőrizte. 1946. március 25-én került sor a határőrizet és a határőrség átszervezésére, ekkor egy új központi szervezet, a Honvéd Határőrség Országos Parancsnokság irányítása alá helyezték a határőrizetet. Az akkori elnevezéssel határportyázó századoknak hívott egységek a katonai kerületi parancsnokságok alárendeltségébe tartoztak, ezért 1946 márciusáig az operatív feladatokat, vagyis a felderítést és az elhárítást a honvéd kerületi parancsnokságok mellett működő úgynevezett „D” Osztályok végezték.¹⁰ 1946. március 25-én került sor a határőrizet és a határőrség háború utáni első átszervezésére, és létrehoztak egy új központi irányító szervezetet, a Honvéd Határőrség Országos Parancsnokságát, amelynek Pálffy György lett a vezetője.¹¹ Egyidejűleg a határőrség létszámát ötezerrel tízezerre növelték. Pálffy kinevezése biztosította az MKP számára a döntő befolyást a határőrség központi irányításában.¹² Az átszervezés után a határőrség elhárító szolgálatának működtetése a Határőr Parancsnokságon megalakult I/b. Osztály feladata volt, az osztály szakmai irányítás és vezetés szempontjából közvetlenül a Katonapolitikai Osztály alá tartozott.¹³ Az I/b. Osztály volt a határőrség elhárító osztálya, amelyet később „D” Osztálynak, azaz Defenzív Osztálynak, majd Elhárító Osztálynak neveztek el, és ebből vált ki, majd szervezték meg a Felderítő Osztályt is.¹⁴

A határőrség felderítő szervei szerezték be az adatokat az ügynöki és az informátori hálózaton keresztül a kifelé vagy befelé irányuló határsértésekről és azok kísérleteiről vagy előkészületeiről. A csapatok törzseit azonnal értesítették, a határsértés megakadályozására azonnal intézkedtek. Felderítették és felszámolták a megtörtént határsértéseket és az elkövetők ellenséges kapcsolatait. A saját területükön a határövezetben lakó vagy ott dolgozó ellenséges ügynököket, ember- és árucsempészeket, azok segítőit felderítették és felszámolták.

A határőrség felderítő szolgálatának az egyik feladata volt, hogy híreket szerezzen a túloldali eseményekről. Ezeket tájékoztató jelentésekben terjesztették fel a felettes hatóságoknak, amelyek a fontosabb eseményekről tájékoztatták a párt- és az állami vezetőket. A Magyar Honvéd Határőr Parancsnokság 1946. október 29-én szabályozta a határőrség havi összefoglaló jelentésének elkészítési módját. Az elhárító osztály vezetőjének utasítása szerint a jövőben részletes és a határőrség helyzetének teljes képét adó havi összesítő jelentéseket minden hó elsejére az elhárító alosztályhoz kellett betervezni. Tekintettel arra, hogy a havi jelentések összeállításához a zászlóaljnak pontos és kimerítő jelentéseire volt szükség, utasították a határőr zászlóaljnál elhelyezett „D” tiszteket, hogy a jövőben jelentéseiket minden hónap 20-áig állítsák össze, futár útján minden hónap 25-éig juttassák el a határőr parancsnokság I/b. osztályához. A jelentéseknek a szervezeti, ellátási kérdések mellett és a politikai helyzeten kívül tartalmazniuk kellett a túloldali határőrizeti szervek magatartását és a határon túli események rövid leírását a túloldalról származó hírek alapján.¹⁵

A határrendőrség helyzete 1946 és 1947 fordulóján

A korszak szervezettörténeti jellemzője volt, hogy a honvédség kebelén belül működő határportyázó, 1946 utáni elnevezéssel élve határ vadász kötelékeken kívül egy másik határőrizeti szervezetet is létrehoztak.¹⁶ A határvédelem és a határőrizet szervezete így kétfelé tagozódott, amelyek közül az egyik katonai rendeltetésű volt, a másik pedig

rendvédelmi jellegű. Az utóbbit képviselte az 1945. augusztus 17-én felállított határrendőrség, amely ezért nem is a honvédelmi, hanem a belügyi tárca alá tartozott, így a rendvédelmi rendszer részét képezte. Ennél a mintát az Osztrák–Magyar Monarchia Magyar Királyi Határrendőrségének az 1906 és 1918 közötti szervezete szolgáltatta, a határrendészeti kapitányságok felállítása is ezt az időszakot másolta.¹⁷

Formálisan az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló rendelete hatalmazta fel a belügyminisztert, hogy a határszéli vármegyékben felállítsa a határrendészeti szerveket.¹⁸ A határrendőrséghez toborzott tisztikar és a legénység ekkor a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága állományába és alárendeltségébe tartozott, de a vármegyei, a városi és járási kapitányságoktól, illetve a községi rendőrbiztosságoktól függetlenül, önállóan működött.¹⁹ A fokozatosan meginduló távolsági határforgalom ellenőrzését elvileg a határrendészeti kapitányságok látták el, amelyek a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartoztak. Némileg leegyszerűsítve, a zöldhatár őrzését katonák végezték, a határátkelőhelyek forgalmát pedig az úgynevezett határrendőrség ellenőrizte.²⁰

Az államhatár mentén huszonhat határrendőr-kapitányságot létesítettek, amelyek kettő–kilenc határrendőrőrsöt irányítottak. Alapvető feladatuk a távolsági határforgalom és a kishatárszéli forgalom ellenőrzése, a külföldiek rendészetével kapcsolatos feladatok ellátása, a tiltott kivándorlás megakadályozása és a csempészet visszafogása volt. A határrendőrök kezdetben honvéd egyenruhában látták el a szolgálatot, amihez egy megkülönböztető rendőrségi karszalagot viseltek, és csak 1946-ban kaptak új rendőrségi egyenruhát. A szervezés meglehetősen vontatottan haladt, működőképes határrendészeti szervek még 1945 szeptemberében is csak Oroszváron, Hegyeshalomban, Sopronban, Szentgotthárdon, Kelebián és Nyírábrányban voltak.²¹ Az 1946. évi átszervezés során a határrendészeti kapitányságok számát harmincnégyre, az őrsök mennyiségét pedig százötvennégyre emelték. A létszámemelést mellett a testület hatásköre is gyarapodott, a kishatárforgalmi okmányok kiállításával mellett rendőrnnyomozói feladatokat is el kellett látniuk, részt vettek a hazahozatali bizottságok munkájában, amelyek a hadifogságból, deportálásból, kényszermunkából hazatérők szűrését és utaztatását végezték.²² A határrendőrség létszáma ekkor összesen 4105 fő volt, amit később emelni szándékoztak.²³

A határforgalom ellenőrzésével párhuzamosan már ekkor is voltak politikai és államvédelmi jellegű feladatai a határrendőröknek. A határrendőr kapitányságok kötelessége volt a határon átkelőket figyelemmel kísérése, valamint a határ mentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről a felettes hatóság értesítése.²⁴

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság többször is kifejezte elégedetlenségét a határőrizeti és a határrendészeti szervek létrehozásának elhúzódása miatt. A SZEB sürgetése is közrejátszhatott abban, hogy az új belügyminiszter, Nagy Imre 1946. március 14-i hatállyal megszüntette a Magyar Határrendőrség elnevezést, és a határrendőr-kapitányság helyébe a Magyar Államrendőrség Határrendészeti Kapitánysága név lépett, illetve 6000 főre akarták növelni a határrendőrség létszámát, és ismét sürgették a szervezet megerősítését, a határrendészeti igazgatóságok belügyi irányításának a szorosabbra fűzését.²⁵

Dokumentumok

1. A Magyar Államrendőrség Szobi Határrendészeti Kapitányságának jelentése Kőbölkút, Muzsla és Tárkányfalva községek magyar nemzetiségű lakosainak kitelepítéséről, 1946. november 19.

A Magyar Államrendőrség Szobi Határrendészeti Kapitánysága jelentése a Belügyminisztérium Határrendészeti Csoportjának Kőbölkút, Muzsla és Tárkányfalva kitelepítéséről

Szob, 1946. évi november hó 19.

Folyó hó 17-én és 18-án távbeszélőn jelentettem, hogy a szlovák hatóságok elrendelték Kőbölkút, Muzsla és Tárkányfalva községekből egyes egyének kitelepítését. Ezzel kapcsolatban jelentem, hogy a helybeli csendőrség ezekben a kitelepítésekben nem vett részt, sőt titokban biztatták őket az engedetlenségre. A kitelepítést partizánok és fiatal csendőrök hajtják végre, akik Pozsonyból érkeztek, szám szerint 1 zászlóalj. Az eseményekről tiszta képem nincsen, mert bizalmasaim az állandó razziák és erős ellenőrzés mellett nem tudnak kellően mozogni.

Folyó hó 17-én érkezett bizalmasomat utasítottam, hogy az érintkezést az érdekelt községekből 1-2 megbízott egyén azonnal vegye fel a pozsonyi magyar meghatalmazottal, és mindennemű atrocitást, jogtalanságot oda jelentsék, ahonnan azt majd továbbítani fogják. Az első futár vasárnap a Külügyminisztériumba jelentéstételre fel is ment.

Jelentem, hogy az első pánikban többen öngyilkosságot kíséreltek meg, a hírek szerint 3 halálos áldozat van eddig, de arra vonatkozólag nincsen adatom, hogy ezek az öngyilkosságokból vagy pedig a passzív ellenállásból adódott [sic!].

A berakást folyó hó 17-ére tervezték, de azt végrehajtani az ellenállás következtében nem tudták. Épp most kaptam távirati értesítést, (amit távbeszélőn jelentettem), hogy a bevagonírozást megkezdték.

Mindenkinek, főleg a külföldnek azt hangoztatják, hogy a háborús bűnösöket szedik össze, nehogy fasiszta felkelést szítsanak, stb. Hír szerint egyelőre a Szudéta-vidékre szállítják őket, és főleg bányavidékekre, hogy ezzel biztosítsák az innen áttelepülőknél a határ mentén az elhelyezést. Ugyanis most folyik a tárgyalás a magyar és a csehszlovák bizottság között az innen áttelepülő elhelyezése tekintetében. A mi bizottságunk kérte a Magyarországból áttelepítendő szlovákoknak a Szudéta-vidéken való elhelyezésüket (sic!) (arra számítva, hogy a magyarság utána nyugodtan megmaradhat a helyén), de a csehszlovákok ezzel válaszoltak.

A magyarok legnagyobb ellensége maga Beneš, aki gyűlöli a magyarokat, és míg ő irányítja a csehszlovák politikát, az mindig magyarelles lesz. A magyarokból átvedlett szlovákok, hogy valódi szlovákoknak lássék [sic!], mint a sakálok üvöltenek ellenünk.

Jelentem, hogy csupa vad hírek kolportálnak ellenünk. Széltében-hosszában azt terjesztik, hogy a forint rövidesen lejtőre jut, már beállt nálunk az infláció, úgyhogy mindenki szabadult a forintjától; ezek a hírek eljutottak még Lengyelországba is.

Tildy lemondását rebesgetik, stb.

Az amerikai kölcsön elmaradásának a következménye, hogy a textil, bőrárut zárolták, az árak rohamosan emelkednek, az áruk pedig fokozatosan eltűnnek az üzletekből. Általában az egész szlovák kereskedelem pang a sok beültetett szpravák (gondnokok) miatt, akik felborítanak minden üzleti spekulációt.

Az önként áttelepült és eltávozott szlovákok általában csalódottan visszaszökösnek magyar területre, ezeket a csempészek segítik át. Különösen Tésa és Letkés környékén folyik nagy csempészés, ez a rész a honvéd határvadászok határellenőrzési területe.

Fokozottabb ellenőrzése felettébb kívánatos volna. Egy ifj. Nagy János nevű letkési lakos egyik legnagyobb csempész hírében áll.

Az eseményeket figyelemmel kísérem, és jelentésemet konkrét esetben megteszem.

[MNL OL XIX-B-10-IV-12-77/1946. Saját kezű aláírással és körpecséttel hitelesített, géppel írt tisztázat.]

2. A Magyar 6. Honvéd Határvadász Zászlóalj jelentése Schindler Ferenc gutori lakos halálesetéről, 1946. november 25.

A Magyar 6. Honvéd Határvadász Zászlóalj jelentése a Magyar Honvéd Határőr Parancsnokság I.b. osztályának Schindler Ferenc gutori lakos halálesetéről

Mosonmagyaróvár, 1946. november 25.

Egyes túloldali jelentések alapján arra lehet következtetni, hogy a csehszlovák határőrizeti szervek az általuk folyó hó 19-én menekülés közben agyonlőtt Schindler Ferenc gutori lakos tragédiáját a magyar határőrségre fogják. Esetleges diplomáciai lépésekre hiteles cáfolat megtétele érdekében a bizonyítékok becsatolása mellett az alábbiakat jelentem.

Folyó hó 19-én a déli órákban ifjabb Lengyel Ferenc a vázlaton megjelölt helyről Gutor községtől délre, az úgynevezett gutori kaputól többedmagával magyar területre akart átjönni. Ezt észrevették a szlovák pénzügyőrök és katonák, s a part ezen része felé futottak. Az utolsó pillanatban Schindler Ferenc is a csónakba szállt, és a fenekére feküdt. Az átjövő csónakra a partra érő katonák rákiáltottak, hogy térjenek vissza, és abban a pillanatban megnyitották a tőlük alig 40–50 méterre lévő csónakra a tüzet.

A lövések vagy géppisztolyból, vagy automata puskából lettek leadva, amit bizonyít Lengyel Margit kabátján észlelhető öt becsapódás (rajz csatolva) is. Ugyancsak lövés érte a bal cipő belső oldalát, amint az a rajzon is látható. Hogy Lengyel Margit nem sebesült meg, az tiszta véletlen. Lehetséges, hogy az a lövedék, amelyik a cipőt súrolta, ölhetette meg Schindler Ferencet, aki a csónak aljában feküdt a lövések pillanatában.

A magyar határvadász állóőrség löiránya egészen más volt, annyira más, hogy a menekülőkkel teli csónak és a tűzvonal között legalább 60–80 méter távolság volt. Bizonyítja továbbá az is, hogy magyar részről a tüzelő szlovákokat fogták le puskatűzzel, amit maguk a szlovák pénzügyőrök bizonyítottak azzal, hogy a part fáiban a becsapódásokat megmutatták az általuk kiküldött összekötőnek.

A csónak a Dunán úszott, és mivel a vízállás alacsony, a Duna szintje és a becsapódások magassága között körülbelül 5-6 méter szintkülönbség van.

Lengyel Margit felsőkabátjának jobb alsó sarka véres. Ez csak akkor szennyeződhetett be, mikor Schindlert a lövés érte.

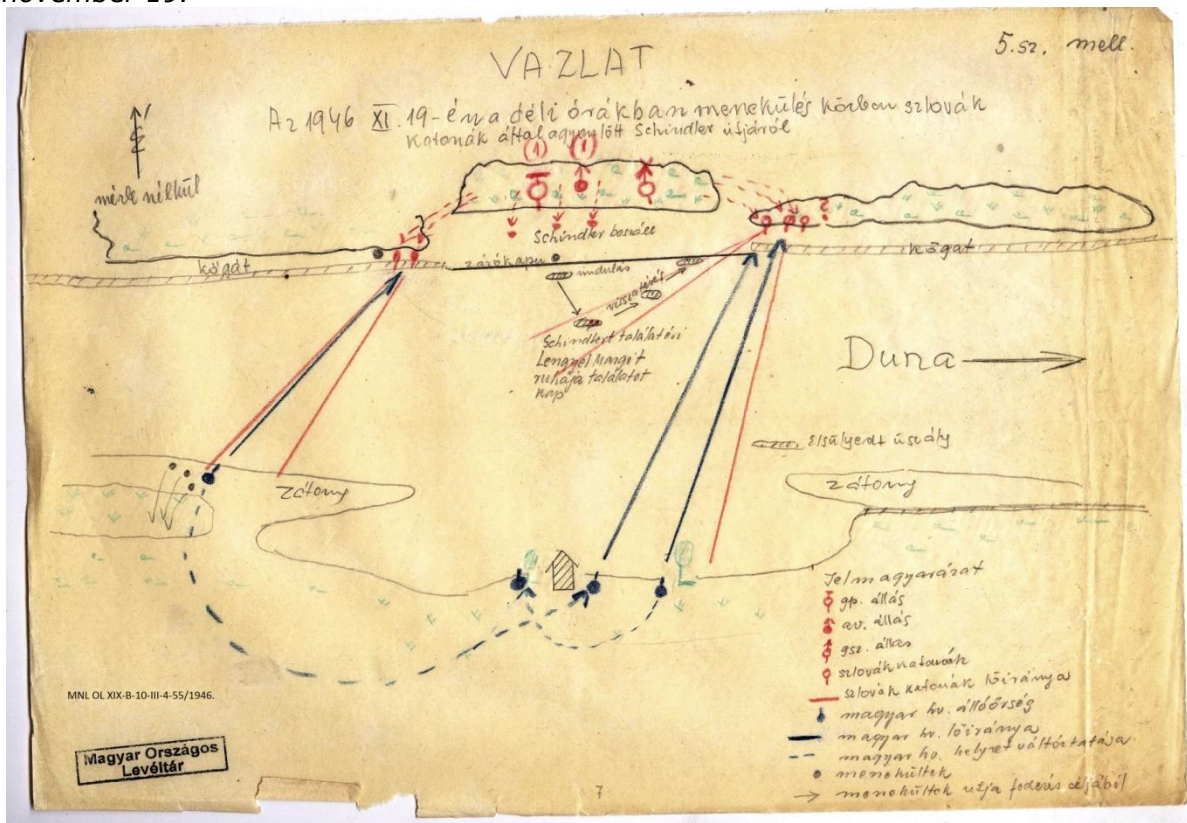
A szlovák határőrizeti szervek nagyon jól tudták, hogy az ő lövéseik következtében halt meg Schindler, ami kiviláglik abból is, hogy amikor a visszatért csónak fenekén lévő hullát meglátták, Bendzsák József pénzügyi felvigyázó, aki egyébként a tűzparancsot kiadta, kétségbeesetten tépte a haját, és szidta a katonákat, hogy mit tettek. Tehát az események hatása alatt, az első pillanatban nem is gondoltak másra, mint arra, ami az igazságnak meg is felel.

Az ügyben a szlovák határőrizeti szervek határközi megbeszélésre lettek felkérve folyó hó 20-án 15 órára. Nyilván taktikai okokból azon nem jelentek meg. Addig húzták-halasztották az időt, hogy arra aznap sor ne kerülhessen. Ezt az időt arra használták ki, hogy az eseményeknek oly beállítást adjanak, amely azt bizonyítaná, hogy az átmenekülő magyarok a kényszermunka-törvény elől menekülnek, s az feljogosítaná őket a fegyverhasználatra. A hivatalos kiküldöttektől katonai és egyéb természetű dolgok iránt érdeklődtek, nem pedig az eset körülményeiről. Ezt a becsatolt jegyzőkönyv is igazolja.

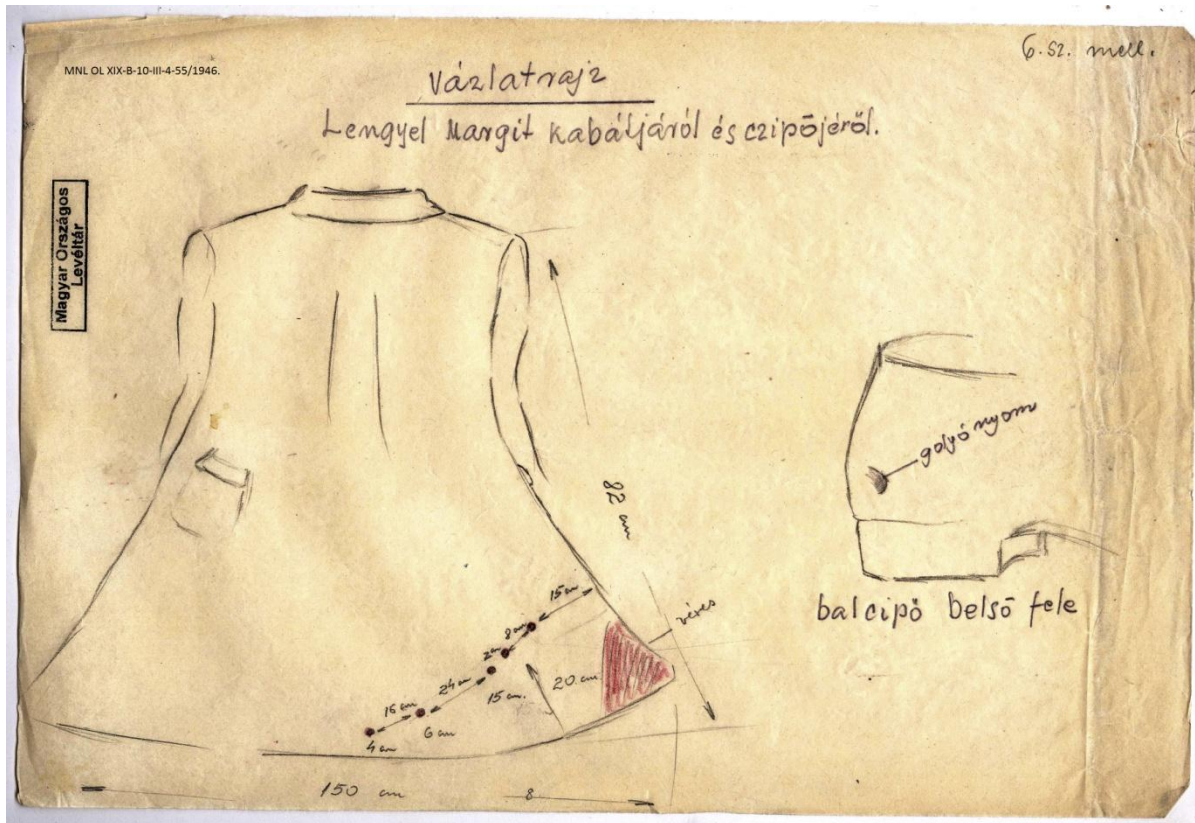
A csónakban lévő hullát csak másnap vették ki a csónakból, és szállították be Gutorra. A hullán a megijedt utasok a vérzésből következtetve megállapították, hogy fejlövést kapott. Hogy a hullán hány lövés volt, azt első ijedelmükben meg sem nézték, de nem is volt erre idejük, mert kiszállás után Gutor felé kísérték őket.

A becsatolt jegyzőkönyvek, valamint a vázrajz alapján kétséget kizáró módon megállapítható, hogy a halálesetet szlovák részről történt jogtalan fegyverhasználat okozta, annál is inkább, mert felszólításra a csónak visszafelé fordult, így nem is lett volna arra szükség, hogy a menekülők közé sorozatot lőjenek.

Vázlatrajz a menekülés közben agyonlőtt Schindler Ferenc meggyilkolásáról, 1946. november 19.

Vázlatrajz Lengyel Margit kabátjáról és cipőjéről, 1946. november 19.

[MNL OL XIX-B-10-III-4-55/1946. A dokumentum végén az alábbi, írógéppel írt szöveg olvasható: „I.b. osztály részéről: 1./ A Külügyminisztériummal való közlés megtörtént. 2./ A Katpolnak a december havi jelentésbe felvettem.” Saját kezű aláírással hitelesített, géppel írt tisztázat.]

3. Magyar Államrendőrség Szobi Határrendészeti Kapitánysága jelentése a Belügyminisztérium Határrendészeti Csoportja számára Köbölkút község kitelepítéséről, 1946. évi november 21.

Magyar Államrendőrség Szobi Határrendészeti Kapitánysága jelentése a Belügyminisztérium Határrendészeti Csoportja számára Köbölkút község kitelepítéséről

Szob, 1946. évi november 21.

Jelentem, hogy a kitelepítéssel kapcsolatban bizalmasaimtól az alábbi híreket kaptam:

Két bizalmi egyénem jelenti, hogy Köbölkút és környékét nem lehet megközelíteni, a határon átlépve mindenütt csendőrgyűrű veszi körül az utakat, satöbbi, úgyhogy dolga végezetlenül visszatértek.

Egyik bizalmasom a kitelepítés előtt bent tartózkodott Köbölkúton és jelentette, hogy a község egy kihalt falu benyomását keltette, úton-útfélen a csehszlovák partizánok és csendőrök cirkáltak, a lakosság pedig az ablakfüggöny mögött figyelte az eseményeket.

Senki az utcára nem merészkedett, mindenki várta szívszorongva a fejleményeket. Minden házra 4 fegyveres vigyázott, a községbe senki sem be, sem ki nem jöhetett, csak a funkcionáriusok.

19-én este megkezdtek a pánikkeltést, lövöldözéssel rémítgették az embereket, és a már félelemtől vacogó embereket a sötét[ség] leple [alatt] kezdték autóba dobni, aki ellenállt, azt puskatussal kényszerítették. Legtöbbjüket pedig megkötözték, és autón hurcolták ki a már 2 nap óta ott veszteglő vagonokba.

A férfiakat, nőket és gyermekeket 3 éves kortól külön-külön vagonokba rakták. Szívfacsaró események játszódtak le, és ez erősen emlékeztetett az elmúlt rezsim deportálásaira. Mindenki csak kézipoggyászat vihetett magával, és ott a hideg marhavagonokba zsúfolva siváran várják, hogy mit hoz a jövő.

Más bűnük nincsen, minthogy magyarnak születtek. Sokan vannak közöttük olyanok is, akik időközben szlováknak vallották magukat. Egyesek visszamaradhattak, de hogy meddig és milyen áron, elképzelhető.

Bizalmasan arról értesültem, hogy útirányuk a Szudéta-vidék. Ott az üres falvakba telepítik őket. Ugyanis a már előzőleg odatelepített szlovákok elszökdöstek onnan, mert a kitelepített németek bandába tömörülve éjjelenként legyilkolták őket, így azok onnan rémülten elmenekültek. Emiatt a legtöbb földnek még a termése sincsen betakarítva. A burgonya a földben, a kukorica még a száron áll. Oda viszik a szerencsétleneket.

Először bevárták, míg itt betakarították a termést, az most itt marad a főleg Hlinka-gárdistákból regrutálódott hűséges szlovákok szabad prédájául. A mieink pedig fagyoskodva úton vannak egy kis kézipoggyással a senki földje felé, ahol nincsen sem üzlet, élelem, azt maguknak kell előteremteni. Azzal vigasztalják [őket], hogy lesz mindenkinek berendezett lakása, így rabolják ki és szédítik szerencsétleneket.

Fenti események miatt az áttelepítési bizottsági tárgyalások félbeszakadtak.

A csendőrség megérkezett most már Párkányba és Udvard községekbe, az események úgy látszik folytatódni fognak, és előreláthatólag [sic!] 30 kilométeres körzetben a határ mentén a nekik nem tetsző egyéneket elszállítják. A többieket pedig úgy megrémítik, hogy örül, ha csak meghúzódhatja magát [sic!], és ezzel szemben mindenre kész.

[MNL OL XIX-B-10-IV-12-78/1946. Saját kezű aláírással és körpecséttel hitelesített, géppel írt tisztázat.]

4. Magyar Államrendőrség Esztergomi Határrendészeti Kapitánysága jelentése a csehszlovákiai magyarok meneküléséről, 1946. november 26.

Magyar Államrendőrség Esztergomi Határrendészeti Kapitánysága jelentése a Magyar Belügyminisztérium Határ-, Folyam- és Légirendészeti alosztály vezetőjének a csehszlovákiai magyarság meneküléséről a Dunán keresztül

Esztergom, 1946. november hó 26-án.

Ezen tárgyban küldött utolsó jelentésem óta az események szomorú és tragikus filmszerűséggel peregtek. Azok a hírek, amelyek első percben valószínűtlennek látszottak, folyó hó 22-i, 23-i, 24-i éjszakai ellenőrzéseim alkalmával a határ mentén a legszomorúbb valóságot öltöttek.

Már a kora esti órákban megindultak a menekülők csónakjai. De volt közöttük olyan, aki „teknyőn” érkezett a magyar partra. Két csónak éppen hogy a partra ért, azonnal el is süllyedt. Egyes bútordarabokat a vízben úszatva, kötéllel a csónak után kötve hozták át. Az indulás rendszerint Párkány község szélénél történik, és beleszámítva a Duna sodrát,

az esztergomi vágóhíd környékén érnek partot. Ezen a részen cirkálnak egész éjjel őrszemeink, magam is harmadik éjjel irányítom személyesen a menekülőkhelyezését.

A legszomorúbb történetet egy Kőbölkütről menekült asszony mondta, már csak az utolsó pillanatokban menekült, úgy hogy az indulásra készen álló szerelvényből szökött meg. Akik nem hajlandók a saját akaratukból a kikézbcsített behívójeggyel menni, azokat fegyveresen, erőszakkal hurcolják az indulásra készen álló szerelvényhez. A legtöbb férfi bekötött fejjel, véresen indul neki a távoli Szudéta-földekre [sic!], a bizonytalanság és az új otthon szomorúsága felé.

Általában a menekültek partraszállása után valami nyugodt boldogság költözik rémült arcukra, amikor a határőrizeti szervek udvariasan és testvéri módon köszöntik őket. Aránylag a széles medrű Duna is magában hordozza a vízbefulladás veszélyét. De a menekülőkh nem törődnek ezzel. Repka nevű tárkányi lakos egy lélekvesztőn hozta át két kis iker[gyermekét], valamint egy nagylányát és feleségét, a kikötés után a csónak teljesen víz alá merült. Ők mosolyogtak, mert már akkor itt voltak Magyarországon.

A jelentkezőket, amikor már kissé rendbe hozták holmijukat, a 221.670/1946. IV/1. sz. rendelet értelmében látjuk el igazolvánnyal, vesszük róluk fel a jelentkezési lapot.

Érintkezésbe lépve a város polgármesterével, valamint a szociális vezetővel, mindenkit lehetőséghez képpen [sic!] elhelyezünk, vagy útba indítunk.

Folyó hó 25-én egész Párkányt körülzárták a csendőrök és a katonák. Az esztergomi munkásság felhívással fordult a Szlovák Áttelepítési delegációhoz, hogy a szlovák zászlót azonnal távolítsák el az Áttelepítési Bizottság épületéről. A szlovák zászlót levették.

Az események fejlődésével újabb jelentésem megy.

[MNL OL XIX-B-10-IV-12-78/1946. Saját kezű aláírással és körpecséttel hitelesített, géppel írt tisztázata.]

5. A Magyar 2. Honvéd Határvadász Zászlóalj „D” tisztjének jelentése a szlovákiai helyzetről, 1946. december 13.

A Magyar 2. Honvéd Határvadász Zászlóalj „D” tisztjének jelentése a Magyar Honvéd Határőrség Parancsnoksága I.b. osztályának a szlovákiai helyzetről

Miskolc, 1946. évi december 13-án.

B-egyéneimtől kapott jelentések alapján a szlovákiai kényszer áttelepítésekkel kapcsolatban jelentésemet az alábbiakban terjesztem fel:

Sajószárnyán az erőszakos kitelepítést a szlovákok már végrehajtották. A falunak volt hetven házszáma, melyből nem maradt lakva csak öt ház. Sajógömörön és Gömörpanyiton a kitelepítéssel még nem végeztek, de a jelek arra mutatnak, hogy a közeli napokban ott is befejezik.²⁶ A kitelepítéseket 20-30 darab 3 tonnás tehergépkocsival végzik. Ezeket a gépkocsikon szállítják a kitelepítésre kerülőket a tornaljai vasútállomásra. Külön vagonírozzák be a férfiakat, külön a nőket és külön a gyermekeket. A gyermekek megkülönböztetés végett cédulákkal vannak ellátva. Az erőszakosan kitelepített magyar családok vagyonát felbecsülik, és erről egy cédulát adnak.

B-egyének jelentése szerint 9-én, 10-én következik Kövecses, Recske, Szentkirály és Abafalva községek erőszakos kitelepítése.

A 6. század határsávjában megkezdődtek az átmenekülések. Az átmenekültek vallomása szerint Tornalja és Rozsnyó között ismeretlen tettesek felrobbantották három helyen a vasútvonalat. Ezen hír megerősítése végett érintkezésbe léptem a túloldali B-egyénéimmal, kiktől azt a jelentést kaptam, hogy Tornaljától két kilométerre kisiklott a vonat, de emberáldozata nem lett a kisiklásnak.

Bánrévén folyó hó 8-ig 10 menekült, Szuhafőn egy menekült tartózkodik.

Ugyancsak B-egyének jelentése alapján értesültem arról, hogy Rimaszécsen folyó 10-én a délutáni órákban szintén megkezdtek az erőszakos kitelepítést. A Tornaljai járásban községenként a bíró, a jegyző és a csendőrség parancsnoka hozza javaslatba azokat, akik erőszakos kitelepítésre tekintetbe jönnek. Hírek szerint a határszélről 1947. február hó 1-re el akarják távolítani a magyar lakosságot.

Rozsnyón és Rudna községben üldözik a magyarokat, hogy írják alá a szlovák állampolgárságot, mert különben, aki nem írja alá, ki lesz telepítve. Jolsvatapolcán besorozták az 1920–1921. évben született egyéneket, és azonnal be is hívták őket Jolsvatapolcára. Feleden felrobbantottak egy vonatot. A szerelvény fele teljesen tönkrement. A robbantást állítólag partizánok hajtották végre.

Az 5. század határsávjában is megerősítések észlelhetők. Sajószárnya és Király községeket kitelepítették. Sajószárnyán mindössze három család maradt, de ezekkel aláírtak egy szlovákul írott papírt, amit ők elolvasni nem tudtak. A kitelepítettek csak annyi ingóságot vihettek magukkal, amennyit két család egy vagonba tudott rakni. A szerelvényt három vagon szuronyos katona kíséri. Borsova és Szilice község körülbelül 13-án fog kiürítésre kerülni.

A kitelepítések foganatosítása északnyugatról északkeleti irányba folytatódik.

A menekültekről felvett jegyzőkönyveket csatoltam felterjesztem.

[MNL OL XIX-B-10-IV-12-70/1946. Saját kezű aláírással hitelesített, géppel írt tisztázat.]

6. A Magyar 9. Honvéd Határvasz Század jelentése a szlovákiai deportálásokról, 1947. január 29.

A Magyar 9. Honvéd Határvasz Század jelentése a Magyar 3. Honvéd Határvasz Zászlóalj „D” tisztjének a szlovákiai deportálásokról

Karancskeszi, 1947. január 29.

Jelentem, hogy 1947. évi január hó 27-én Bussa, Rárósmulyad és Felsőzellő szlovákiai községeket szlovák partizánok, csendőrök és katonák körülzárták, és a deportálást megkezdtek.²⁷

Bussán 84 család, Rárósmulyadon 43 család kapta meg a deportálásról szóló hivatalos végzést (Pridelovaci vymer)²⁸. Felsőzellő községből kevés család került deportálásra. Számukat pontosan megállapítani nem tudtam.

A községek körülzárása következtében a deportálás elől csak nagyon kevesen tudtak Magyarországra menekülni. Nógrádszakál községbe Bussáról 12 személy, Rárósmulyadról 9 személy, Felsőzellőről pedig 1 személy tudott eddig átmenekülni. Mindhárom községben a lakosság elszállítása még folyamatban van.

Megállapítottam, hogy a deportálások folyamán nem tartották be a szlovák kormány által kiadott 88/1945. számú elnöki dekrétumot (A dekrétum másolatát 1. szám alatt mellékelem.) Elhurcolásra kerültek olyan anyák, akiknek 10 éven aluli gyermekük van.

Rárósmulyadról Jekkel Józsefné (szül. Vámos Irén) 2 hónapos kisgyermekével, Péter Istvánné (szül. Vámos Piroska) 7 éves és egy 8 hónapos gyermekével is az elhurcoltak között van. Jekkel Lászlóné egy 3 hónapos és egy 2 éves kisgyermekét a bizottsági orvossal megvizsgáltatta az elhurcolás előtt. A gyermekek betegek voltak. Ennek ellenére az orvos azt mondta, hogy takarja jó melegen be őket, elszállíthatók.

Az elhurcoltak között van Budai András 87 éves gazdálkodó is, valamint Schneider Endre községi kovács.

A fent említett rendeletben közöltek a felhozott bizonyítékok tanúsága szerint tehát nem tartják be.

A személyek elszállítása nyitott tehergépkocsikon történik. Azokat az ingóságokat, amelyeket a mellékelt útmutatás (2. számú melléklet) szerint magával vihet, leponyvázott tehergépkocsikon viszik. A bevagonírozás (sic!) Losonc vasútállomáson történik. Az onnan érkező hírek szerint ingóságaikat azonban innen már nem viszik velük tovább. A hátrahagyott ingóságokat az elszállításra nem kerülőknél kell hagyniuk további intézkedésig.

Az elszállítások során a családokat különböző városokba jelölik ki, valamint a családtagokat is.

Vámos Mihály (házúr)²⁹ rárósmulyadi fűszeres más városba lett szállítva mint tüdőbeteg apja, leánygyermekét és feleségét szintén más városba szállították.

Nagy Ferenc (Csaba), aki fél szemére vak, más községbe került, mint nyomorék felesége és László fia, aki fél kezére béna, másik kezére pedig 60 százalékos háborús rokkant.

Birtokomba jutott Vámos Ilona kitelepítéséről szóló végzés (3. számú melléklet), amelyen világosan kitűnik, hogy habár Alfréd nevű fia 1935-ben született, tehát 16 évnél fiatalabb, mégis Kralowiczébe telepítették volna. Az elhurcolás elől azonban átmenekült Litkére.

A deportálásra került községekben a lakosság hangulata nagyon elkeseredett. Bussán a kitelepítő csendőrök ellen Palik József 27-én, körülbelül ½ 10 óra körül tetteg lépett fel. Dulakodás során két szlovák csendőrt agyonütött. A szlovák katonák a helyszínen agyonlőtték. 27-én éjjel a lövöldözések zaja többször áthallatszott Nógrádszakálba.

Felsőzellő községben Bella Gábor, aki a községben a legmódosabb gazda volt és szintén deportálásra került, elhurcolása előtt házát felgyújtotta. Szlovák katonák megbilincselve külön szállították el ismeretlen helyre.

1947. január hó 28-án Rárósmulyad községet körülzáró szlovák katonák közül kettő, egy az elhurcolás elől elmenekült egyén üldözése közben az Ipolyon keresztül átjött Magyarországra.

A határvonal mellett húzódó országúton tartózkodó magyar polgári személyeket a náluk lévő géppisztolyokkal akarták onnan távozásra kényszeríteni. Az azonnal a helyszínen érkező magyar katonák megérkezésének láttára visszahúzódtak az Ipolyon túlra. Megállapítottam, hogy a két szlovák katona ittas állapotban volt.

A fent említett három község elhurcolt lakosságát Tőrincs községen keresztül szállítják Losoncra. Tőrincs lakossága látva az eseményeket, tömegesen özönlik át a határon.

Ingóságait hozzák magukkal. A szerzett hírek, a látott események olyan hatással vannak a törincsi magyar lakosságra, hogy átözlésüknek megakadályozására rábírní őket nem lehet. Olyan kijelentéseket tettek, hogy akadályoztatásuk esetén a szlovák határőrizeti szerveknek fegyveresen állnak ellen. László Pál átjövetelekor egy orosz mintájú puskát, benne 6 darab töltényt, adott át a 9/4. határvadász őrs parancsnokának. Valamennyi menekülő baltával és csákányokkal van felfegyverezve. Az átmenekülők számát nagy számuk miatt pillanatnyilag pontosan megállapítani nem lehet. A Törincsen szolgálatot teljesítő szlovák fináncok a vagyonmentést nem akadályozzák meg, sőt elősegítik. Így vált lehetővé, hogy a menekülők állatokat, kocsikat és mezőgazdasági gépeket is magukkal hoznak.

A 9. határvadász század parancsnoka folyó hó 28-án a kérdéses területen szemlét tartott.

Jelentését csatoltan mellékelem.

[MNL OL XIX-B-10-IV-12-101/1947. Saját kezű aláírással hitelesített, géppel írt tisztázat.]

---

¹ Gyarmati, 2011: 18.

² Baráth, 2014: 10–11.

³ Popély, 2007: 49.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Uo. 49–53.

⁷ Szarka, 2007: 7–33.

⁸ Zsiga, 1999: 16.

⁹ ÁBTL 1.11.7-436/6/31. 23. d. A Honvéd Határőrség elhárító-felderítő szolgálatának megszervezése és felépítése, 1945–1948. A forrásra Sz. Kovács Éva munkatársam hívta fel a figyelmemet, amiért hálás köszönettel tartozom.

¹⁰ Uo.

¹¹ Zsiga, 1999: 16.

¹² Gáspár, 2012: 33.

¹³ A HM 11. 825/1946. és a 102.000-Eln-Katpol/1946. sz. rendelet szolt erről.

¹⁴ ÁBTL 1.11.7-436/6/31. 23. d. A Honvéd Határőrség elhárító-felderítő szolgálatának megszervezése és felépítése, 1945–1948.

¹⁵ MNL OL XIX-B-10-III-4-/1946. (1945-1950/1. d.) Havi jelentések szabályozása, 1946. október 29.

¹⁶ Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001. A BM Kollégiumának 1953. november 10-i ülése. Jelentés a BM Határőrség helyzetéről. 320–340. A 145.389/1945. IV. 12. BM sz. rendelet szolt erről.

¹⁷ Gáspár, 2012: 33.

¹⁸ Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001. A BM Kollégiumának 1953. november 10-i ülése. Jelentés a BM Határőrség helyzetéről. 320–340. Az ideiglenes nemzeti kormány 1690/1945. M.E. számú rendeletének 8. § (2) bekezdése a) pontja és a 6.690/1945. M.E. sz. rendelet 3. § 5. bekezdése alapján szervezték meg a Magyar Határrendőrséget.

¹⁹ ÁBTL 4.2. Parancsgyűjtemény II. sorozat. (1. d.) 1945–1951. 145.389/1945. IV. 12. BM sz. A Magyar Határrendőrség felállítása, 1945. szeptember 3.

²⁰ Zsiga, 1999: 16.

²¹ MNL OL XIX-B-10-XV-1-1/1948. (579.842/1948.) 148.415/1945. 1945. szeptember 20. Határszéli helyzetjelentések.

²² Gáspár, 2012: 35.

²³ ÁBTL 4.2. Parancsgyűjtemény II. sorozat. (1. d.) 1945–1951. 145.389/1945. IV. 12. BM sz. A Magyar Határrendőrség felállítása, 1945. szeptember 3.

²⁴ Bencsik–Nagy, 2005.

²⁵ Baráth, 2014: 6–7.

²⁶ Sajógömör és Sajószárnya Szlovákiában a Besztercebányai kerület Nagyrócei járásában található, Sajószárnya ma már Tornalja város része. Gömörpanyit a Kassai kerület Rozsnyói járásában van.

²⁷ Bussa, Rárósmulyad és Felsőzellő Szlovákiában a Besztercebányai kerületben, a Nagykürtösi járásban van.

---

²⁸ A csehországi munkaszolgálatról rendelkező végzés.

²⁹ A házúr kifejezésen valószínűleg háztulajdonost kell érteni.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.7. A BM III/IV. Csoportfőnökség iratai

4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-10 A Határőrség Országos Parancsnokságának iratai

Nyomtatásban megjelent források

Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001

A BM Kollégiumának 1953. november 10-i ülése. Jelentés a BM Határőrség helyzetéről. In *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései*. Első kötet. Összeállította, a jegyzeteket készítette és a bevezető tanulmányt írta Kajári Erzsébet. Szerkesztette: Gyarmati György és S. Varga Katalin. Budapest, Történeti Hivatal. 320–340.

Hivatkozott szakirodalom

Baráth, 2014

Baráth Magdolna: *A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944–1990*. Budapest, Gondolat Kiadó. 10–11.

Bencsik–Nagy, 2005

Dr. Bencsik Péter – Dr. Nagy György: *A magyar útiokmányok története, 1945–1989*. Budapest, Tipico Design Kft.

Gáspár, 2012

Gáspár László: A második világháború utáni magyar határőrizet változásai. In *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII. évf. 25. sz. 32–52.

Gyarmati, 2011

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. Budapest, ÁBTL–Rubicon.

Popély, 2007

Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kérdés „belső rendezésének eszközei”. In *A Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948*. Szerkesztette: Popély Árpád – Štefan Šutaj – Szarka László. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor Kiadó. 49–55.

Szarka, 2007

Szarka László: A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolását célzó dekrétumok és rendeletek. In *A Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948*. Szerkesztette: Popély Árpád – Štefan Šutaj – Szarka László. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor Kiadó. 7–33.

Zsiga, 1999

Zsiga Tibor: *A vasfüggöny és kora*. Budapest, Hans Seidel Alapítvány.